

підходи до оцінки інновацій // Науково-виробничий журнал “Облік і фінанси АПК” № 4’2009 [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2009_4/7_Volosh.pdf 11. Ілляшенко Н. С. Методичний підхід щодо обґрунтування доцільності реалізації інноваційних проектів // Міжнародний науковий журнал “Механізм регулювання економіки”. – Суми: Сумський державний університет. – 2009, № 1 (2). – С.184–193. 12. Макаревич Т. Т. Методичні підходи до оцінювання інтегрального впливу інноваційна діяльність підприємства / Т. Т. Макаревич, А. С. Гавриляк, Т. О. Петрушка // Вісник Нац. ун-та “Львівська політехніка” “Логістика та маркетингове управління”. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2007. – Вип. 594. – С. 269. 13. Герасимов А. Е. Проблемы повышения эффективности инновационной деятельности / А. Е. Герасимов // Инновации. – 2001. – № 9–10. – С. 46–48. 14. Товт Т. Й. Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С.240–249. 15. Жежуха В. Й. Кваліметричний підхід до оцінювання інноваційності технологічних процесів машинобудівних підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С.292–296.

УДК 330.322.3

А.В. Крушинська

Хмельницький університет управління та права

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

© Крушинська А.В., 2011

Розкрито сутність поняття “інвестиційна привабливість галузі та регіону” та досліджено основні методики її оцінювання. Запропоновано визначення інвестиційної привабливості туристичного комплексу та розроблено методику визначення її рівня.

Ключові слова: туристичний комплекс, інвестиції, інвестиційна привабливість, оцінювання інвестиційної привабливості, туризм.

The article discovers the essence of concepts of investment attractiveness of sector and region and it investigates the main methods of estimation. On the base of the made analysis the investment attractiveness of the tourist complex is proposed and the method of determining its level is developed.

Key words: tourist complex, investments, investment attractiveness, estimation of investment attractiveness, tourism.

Постановка проблеми

Останніми роками в Україні, яка володіє значним туристичним потенціалом, спостерігається підвищений інтерес вчених та спеціалістів до проблем розвитку туризму як високорентабельної галузі та соціально орієнтованого сектору національної економіки. Проте, маючи всі передумови для формування високорозвиненого туристичного господарства, Україна залишається країною з доволі низьким рівнем інвестицій в туристичний бізнес.

Особливо актуальним у сучасних умовах є алгоритм розроблення, обґрунтування та прийняття управлінських рішень, удосконалення методів організаційного та фінансово-ресурсного

забезпечення розвитку туризму як на макро-, так і на мікрорівні. Активізація діяльності туристичних комплексів повинна ґрунтуватися на розширенні можливостей управління процесами інвестування у зазначеному напрямі. Далеко не останню роль відіграє їхня інвестиційна привабливість. Але сьогодні актуалізувалась проблема визначення її рівня для туристичного комплексу як першого етапу залучення інвестицій. У зв'язку з цим зростає значення наукових досліджень, що стосуються розроблення методики оцінки інвестиційної привабливості туристичного господарства, що зумовлює актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

За останні роки в Україні виконано значну кількість досліджень із проблем активізації туристичного потенціалу. Особливості розвитку туристичного комплексу та його конкурентоспроможності на інвестиційному ринку відображено у наукових працях: В. Гаврана, Т. Гнатюка, Н. Гулевської, Ю. Гуменюк, Л. Дядечко, В. Кифяка, І. Криховецького, М. Недашківського, О. Любіцевої, Т. Майорової, М. Мальської, Ю. Миронова, В. Павлова, В. Полюги, О. Розметової, Н. Судової-Хом'юк та інших авторів.

Проте наукові розробки, що стосуються механізмів стимулювання розвитку туристичних комплексів, є недостатніми, особливо в тих аспектах, які торкаються вирішення практичних завдань, пов'язаних із процесами інвестування. Тому потрібне поглиблене наукове дослідження аспектів формування їхньої інвестиційної привабливості, щоб окреслити пріоритети ефективнішого управління туристичним потенціалом територій.

Постановка цілей

Для поглиблення теоретичних і методичних підходів, вироблення практичних рекомендацій з оцінки інвестиційної привабливості туристичних комплексів необхідно:

- узагальнити теоретичні основи інвестиційної привабливості;
- системно проаналізувати чинні методики оцінки інвестиційної привабливості регіону та галузі;
- розробити методичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості туристичного комплексу.

Виклад основного матеріалу

Необхідність оцінювання інвестиційної привабливості окремих територій та регіонів країни стає пріоритетним питанням сьогодення, оскільки сприятливий інвестиційний клімат допоможе швидше подолати наслідки економічної кризи та збільшити темпи економічної діяльності. В такому оцінюванні мають бути зацікавлені, насамперед, органи місцевого самоврядування, які можуть використати отримані результати як для залучення інвесторів, так і для внесення коректив у свою внутрішню політику.

Перед початком аналізу наукових розробок в напрямі визначення інвестиційної привабливості території загалом та туристичної галузі зокрема доцільно розглянути понятійний апарат, який використовується в цій сфері. З методичного погляду проблема розкриття поняття інвестиційної привабливості залишається все ще недостатньо дослідженою. Незважаючи на численні публікації за цією тематикою, зауважимо, що однозначного трактування сутності дефініції “інвестиційна привабливість” не існує. Так, М. Крейніна розглядає інвестиційну привабливість як відповідь на питання про доцільність вкладення коштів у конкретне підприємство [1, с. 45].

Відомий вчений у галузі інвестування І. Бланк під інвестиційною привабливістю розуміє інтегральну характеристику окремих компаній (фірм) – об'єктів майбутнього інвестування з позиції перспективності розвитку, обсягу і перспектив збуту продукції, ефективності використання активів та їхньої ліквідності, стану платоспроможності та фінансової стійкості [2, с. 400]. Аналогічного погляду на інвестиційну привабливість як категорію, притаманну лише підприємствам, дотримується і Н. Руснак. Він переконаний, що вивчення інвестиційної привабливості галузей та регіонів не має перспективи, оскільки ці угруповання не наділені функціями суб'єктів

господарювання. Однак однозначно з цим погодитись не можна. Так, опитування провідних транснаціональних компаній, яке проводила консалтингова фірма “А. Т. Kearney” чотири роки поспіль, показало, що макроекономічний клімат (зокрема регіональний) серед детермінантів рішень про реалізацію рішень прямих іноземних інвестицій займає третє місце, на другому галузеві фактори, а на першому внутрішній потенціал підприємництва [3, с.10]. Тобто перед тим, як прийняти рішення про доцільність інвестування конкретного підприємства, треба проаналізувати інвестиційну привабливість території та галузі, до яких належить підприємство. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне розглянути основні методики визначення інвестиційної привабливості галузі та регіону, які використовуються у вітчизняній та зарубіжній практиці.

Як уже зазначалось, інвестиційна привабливість галузі є інтегральною характеристикою окремої галузі з позиції інвестиційного клімату, розвитку продуктивних сил, інвестиційної структури, можливості залучення інвестиційних ресурсів та інших факторів, які істотно впливають на формування доходності інвестицій і зменшення інвестиційних ризиків. Для оцінювання інвестиційної привабливості галузі пропонується система з трьох груп показників, які відображають рівень прибутковості діяльності галузі, перспективності її розвитку та інвестиційних ризиків. Інтегральний показник розраховується на підставі трьох груп синтетичних показників з урахуванням пропорційності їх рівня [4, с.17]: рентабельність діяльності – 65 %; перспективи розвитку – 20 %; інвестиційні ризики – 15 %. Зазначимо, що висока інвестиційна привабливість дає і мультиплікативний ефект, коли вкладання інвестицій у розвиток однієї галузі економіки на певній території приводить через зростання її прибутковості до задіяння інших галузей.

Інвестиційній привабливості як території, так і галузі властивий й принцип конкурентоспроможності. Об'єктивно, що інвестор за інших однакових умов вкладатиме інвестиції саме в територію чи галузь з порівняно вищими ознаками конкурентоспроможності, тобто саме туди, де потенційна окупність інвестиційних вкладень буде вищою та швидшою. Інвестиційна привабливість регіону – це комплекс політичних, соціальних, інноваційних, інфраструктурних елементів, які наявні на певній території та сумарним проявом яких є синергійний ефект. Зважаючи на специфіку інвестиційної привабливості певного регіону, вітчизняні та іноземні дослідники та фірми розробили різноманітні методики її оцінки. Оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України за більшістю методик зводиться до ранжування регіонів за рівнем їхньої привабливості для інвестора. До найвідоміших методик ранжування регіонів належать розробки І. Бланка, Л. Тарангул, І Горленко, які оцінюють привабливість регіонів за п'ятьма синтетичними параметрами: рівень загальноекономічного розвитку, демографічна характеристика регіонів, рівень розвитку ринкових відносин, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону, рівень криміногенних, екологічних й інших видів ризиків [2, с. 7]. Інтегральний показник економічного потенціалу розраховано через визначення часток з урахуванням їхньої порівняльної значущості у формуванні цього показника. Ці самі показники аналізу інвестиційної привабливості регіонів розглянуто в роботі В. П. Савчука, С. І. Пріліпко, Е. Г. Величко [5, с. 9].

К. Гурова запропонувала доповнити процедуру ранжування регіонів з урахуванням використання їхнього потенціалу залежно від критеріїв ефективності і ризику [6, с.202]. Вона використовувала по одному найбільш узагальнюючому і вагомому аналітичному показнику, що слугував груповою характеристикою, замість синтетичних показників. Вартою уваги є і авторська методика А. Костенюка, який синтезує економіко-географічний і виробничий підхід та виділяє чотири групи факторів оцінки інвестиційного середовища: собівартість виробництва галузі, витрати відстані, державне регулювання, фактори ризику інвестування [7, с. 39].

Вчений-економіст С. Семів пропонує для оцінки інвестиційної привабливості регіонів і галузей економіки дослідити сильні і слабкі сторони виробничого потенціалу, наукового і технологічного рівня, транспортного забезпечення, можливостей збуту, якості трудових ресурсів та фінансового забезпечення [8, с. 473]. Цікавою з наукового погляду є методика, яку використовують в Росії. Рейтингова агенція “Експерт РА” [1, с. 136] під час розрахунку інвестиційної привабливості регіонів як основні складові визначає інвестиційний ризик та інвестиційний потенціал. На цій

основі створюються бізнес-карти окремих територій, за допомогою яких можна оцінити інвестиційну привабливість адміністративно-територіальних одиниць країни.

Для визначення інвестиційної привабливості у США розроблено рейтинг штатів на основі так званих статистичних карт, в яких наводяться дані щодо всіх штатів у вигляді чотирьох зведених індексів: економічної ефективності, ділової спроможності, потенціалу економічного розвитку території, умов податкової політики [9, с. 82].

Деякі автори пропонують оцінювати інвестиційну привабливість, визначаючи загальний підприємницький ризик, складовими якого є соціально-політичний, внутрішньоекономічний, зовнішньоекономічний ризику [10, с. 239]. У рейтингу інвестиційної привабливості регіонів “Інституту реформи” зроблено спробу використати як найважливіші фактори економічного розвитку регіону показники ринкової та фінансової інфраструктури, стану людських ресурсів [11]. Складання рейтингу інвестиційної привабливості областей України передбачало розрахунок стандартизованих значень (балів) кожного з показників за регіонами і як середньозважену визначено загальний рейтинг регіону.

Крім розглянутих вище методик, сферу оцінки інвестиційної привабливості досліджували такі науковці, як І. Н. Абрамова О.В. Єрмілова, І. В. Ландар, Є. А. Назаров, Т. А. Савостенко, І. П. Скороход, О. В. Терещенко, О. Г. Осауленко. Проте специфіка туристичної сфери, яка є своєрідним поєднанням ряду інших галузей, вимагає дещо іншого підходу до оцінки її інвестиційної привабливості. Незважаючи на численні наукові розробки в напрямі залучення інвестицій в туристичну сферу, поняття інвестиційної привабливості туристичного комплексу певної території досі не має чіткого формулювання, тому, на нашу думку, доцільно запропонувати таке визначення: інвестиційна привабливість туристичного комплексу – це сукупність об’єктивних та суб’єктивних факторів, покликаних створити передумови для розширеного відтворення продуктивних сил туристичної сфери, її науково-технічного розвитку через активну інвестиційну діяльність.

Основними джерелами інвестування туристичної сфери О. Бережна називає “кошти зацікавлених підприємств, установ і організацій, асигнування із державного та місцевого бюджетів, кредитні ресурси, іноземні інвестиції” і пропонує активізувати останнє джерело [12, с. 35]. Тому надалі особливу увагу приділятимемо інвестиційній привабливості саме для іноземних інвесторів. Для розвитку інвестиційної діяльності й активізації залучення коштів потрібно удосконалити систему регулювання діяльності в туристичній сфері, виконавши оцінювання інвестиційної привабливості об’єктів і заходи із пошуку інвесторів.

Щодо методики визначення інвестиційної привабливості туристичного комплексу, то необхідно детальніше розглянути наукові розробки з цієї тематики вченого В. О. Полюга [13]. Він пропонує виконувати оцінку за основними етапами, які є агрегованими та охоплюють конкретні аналітичні показники: 1) оцінка сучасного стану та прогнозування перспектив розвитку туризму; 2) оцінка та прогнозування середньогалузевої рентабельності діяльності підприємств туристичного комплексу; 3) оцінка освоєння ресурсного потенціалу галузі туризму; 4) оцінка інвестиційних ризиків у туризмі.

Очевидними є важливість та актуальність методики оцінки інвестиційної привабливості, яку запропонував В. О. Полюга. Але, на нашу думку, її впровадження та практичне використання пов’язані з певними труднощами для потенційних інвесторів, які полягають в тому, що потребують значних затрат часу та залучення експертної допомоги, що, своєю чергою, підтверджує її достовірність, комплексний характер та ефективність. Але з урахуванням того, що не кожен інвестор може її виконати, актуальним є розроблення методики оцінки інвестиційної привабливості туристичного комплексу, простої в реалізації та з однозначними результатами, яка має надавати інформацію про рейтинг інвестиційної привабливості різних об’єктів дослідження.

Пропонуємо методику оцінки інвестиційної привабливості туристичного комплексу, яка ґрунтується на базових методичних принципах визначення інвестиційної привабливості, що запропонувала в Україні компанія “Омега-Інвест” [14, с. 51]. Але вважаємо за доцільне ввести до запропонованої системи синтетичних показників ще одну групу, яка б характеризувала рівень

розвитку туристичного комплексу досліджуваної території, щоб поєднати методики визначення інвестиційної привабливості території та галузі. Оцінювання здійснюється у формі ранжування територій за синтетичними показниками, що наведені на рисунку.

Етап 1. Формуються групи синтетичних показників

<i>рівень загально- ноекономічного розвитку</i>	<i>рівень розвитку туристичного комплексу</i>	<i>рівень розвитку інвестиційної інфраструктури</i>	<i>оцінка демографічної характеристики</i>	<i>рівень роз- витку ринко- вих відносин</i>	<i>рівень екологіч- них та криміно- генних ризиків</i>
---	---	---	--	--	--

Етап 2. Формуються аналітичні показники в межах кожної синтетичної групи

Етап 3. Оцінка аналітичних показників, при якій кожному з них присвоюється бал відповідно до займаного місця, причому для показників-стимуляторів бал зростатиме разом зі збільшенням кількісного вираження показника, а для показників-дестимуляторів вищий бал присвоюється показникам з нижчим кількісним значенням. Кількісна оцінка синтетичних показників проводиться на основі формули: $R_j = \sum_{i=1}^n r_i$, де R_j – рейтинг території за синтетичним показником; r_i – бал i -го аналітичного показника; n – кількість аналітичних показників.

Етап 4. На основі кількісної оцінки шести груп синтетичних показників розраховується інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості туристичного комплексу території з урахуванням рівня значущості кожного синтетичного показника: $R = \sum_{j=1}^m R_j \times X_j$, де R – рейтинг інвестиційної привабливості туристичного комплексу; X – коефіцієнт вагомості j -го синтетичного показника; m – кількість синтетичних показників.

Етап 5. Туристичні комплекси ранжуються відповідно до інтегрального показника інвестиційної привабливості

Методика оцінки рівня інвестиційної привабливості туристичного комплексу

Примітка: складено та побудовано автором

Зауважимо, що коло показників не є вичерпним, в нашому дослідженні пропонується понад сто статистичних показників, але їхня кількість може змінюватися, доповнюватися залежно від завдання конкретного статистичного дослідження. Для оцінки рівня загальноєкономічного розвитку території вивчається потенційна потреба в областях інвестування, сукупна місткість ринку, що дає змогу отримати оптимальну оцінку ступеня насиченості та потреби в тих або інших видах ресурсів у розрахунку на душу населення. Один з найвагоміших аспектів нашого дослідження – визначення рівня розвитку туристичного комплексу, оскільки території з недостатнім розвитком туристично-рекреаційних ресурсів та їхнім матеріально-технічним забезпеченням не можна розглядати як привабливий об'єкт інвестування. Вивчити рівень розвитку інвестиційної інфраструктури потрібно, щоб проаналізувати можливості швидкої реалізації інвестиційних проектів та просування товарів на ринки. З'ясування демографічної ситуації дає змогу вивчити потенційний попит населення, а також можливості залучення робочої сили до підприємств, в які інвестують. Для оцінки рівня розвитку ринкових відносин необхідно дослідити показники товарообороту та наявність ринкової інфраструктури, що створює передумови для сприятливого підприємницького клімату. Визначення рівнів криміногенних і екологічних ризиків базується на вивченні ступеня безпеки інвестиційної діяльності в регіоні.

Окремі синтетичні показники відіграють різну роль у процесі прийняття рішення щодо інвестицій. Значущість кожного блока синтетичних показників у сукупній оцінці інвестиційної привабливості туристичної галузі визначено експертним методом, із застосуванням підходу

індивідуальної оцінки. Експертами стали начальник управління міжнародних зв'язків та туризму, начальник відділу економічного розвитку та інвестиційної діяльності управління економіки, двє науково-педагогічних працівників, які займаються сферою інвестицій та туризму, й автор цього дослідження. Для визначення узгодженості думок експертів необхідним етапом є розрахунок коефіцієнта конкордації, який може мати значення в інтервалі від 0 до 1 [15, с. 263]. Кожна оцінка експерта виражається числом натурального ряду: число a присвоюється максимальній оцінці, а число b – мінімальній. В нашому випадку це будуть числа 6 та 1 відповідно. В результаті ранжування ми отримали таблицю.

Результати ранжування параметрів

Назва параметра	Ранг параметра за оцінкою експерта, r_{ij}					Сума рангів, $R_{ij} = \sum_{i=1}^n r_{ij}$	Відхилення від середньої суми рангів, $d_j = S_j - \bar{S}$	Квадрат відхилення, d_j^2
	1	2	3	4	5			
Рівень загальноекономічного розвитку регіону	4	6	2	6	6	24	7,33	53,73
Рівень туристично-рекреаційного потенціалу	6	4	6	2	3	21	4,33	18,75
Рівень розвитку інвестиційної інфраструктури	3	3	6	2	3	17	0,33	0,11
Демографічна характеристика регіону	1	2	3	3	3	12	-4,67	21,81
Рівень розвитку ринкових відносин	4	3	2	4	4	17	0,33	0,11
Рівень криміногенних і екологічних ризиків	2	2	1	3	1	9	-7,67	58,83
разом	20	20	20	20	20	100	-	153,34

Примітка: складено та розраховано автором

Для визначення коефіцієнта конкордації обчислено суму рангів кожного показника та середнє значення суми рангів оцінок за усіма параметрами за формулою:

$$\bar{S} = \sum_{i=1}^m S_j / m, \text{ при цьому } S_j = \sum_{i=1}^n R_{ij}, \text{ де } S - \text{сума рангів, які експерти надали параметру};$$

m – кількість досліджуваних параметрів. Відповідно $S = 100/6 = 16,67$.

Визначаємо коефіцієнт конкордації за сукупністю всіх параметрів за співвідношенням:

$$W = \frac{12 \sum_{j=1}^m d_j^2}{n^2 (m^3 - m) - n \sum_{i=1}^n T_{ij}}, \text{ де величину } T_i \text{ розраховуємо за формулою: } T_{ij} = \sum_{i=1}^n (t_{ij}^3 - t_{ij}), \text{ де } t_{ij}$$

– кількість рівних рангів у групі. За даними таблиці отримали значення рівних рангів за групами параметрів: 3 рівні ранги у групі за 4 параметрами та 2 рівні ранги за 3 параметрами. Отже, $T = 4(3^3 - 3) + 3(2^3 - 2) = 114$.

$$W = \frac{12 \times 153,34}{5^2 (6^3 - 6) - 6 \times 114} = 0,41.$$

Про узгодженість думок експертів свідчить значення коефіцієнта конкордації 0,41, яке перевищує його критичну величину – 0,323 і дає змогу продовжувати дослідження, використовуючи цей метод.

Запропонована методика характеризується відносною простотою застосування, оскільки для аналізу використовуються основні статистичні показники, одержати які можна без труднощів і великих затрат часу. Крім того, особливо актуальною вона є саме для іноземних інвесторів, які мають вибрати об'єкт інвестування серед декількох туристичних комплексів і недостатньо ознайомлені з рівнем їх розвитку. Як уже зазначалось, інвестора, особливо іноземного, цікавить насамперед інвестиційна привабливість конкретного суб'єкта господарювання, в який

здійснюватимуться капіталовкладення, але перед цим доцільно проаналізувати інвестиційну привабливість і визначити, на якій саме території розвивати бізнес.

Висновки

1. Узагальнення теоретичних основ інвестиційної привабливості дає змогу визначити її як сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, покликаних створити передумови для розширеного відтворення продуктивних сил туристичної сфери, її науково-технічного розвитку через активну інвестиційну діяльність.

2. Сьогодні існує велика кількість напрацювань у сфері визначення рівня інвестиційної привабливості, кожна із запропонованих методик буде прийнятною, залежно від умов, цілей та завдань конкретного дослідження. Але відомі наукові підходи не дають вичерпної відповіді на питання щодо оцінювання інвестиційної привабливості власне туристичного комплексу як специфічного поєднання особливостей території та галузі або пов'язані з труднощами під час реалізації.

3. Запропонована методика оцінки інвестиційної привабливості туристичного комплексу, яка базується на рейтинговому принципі та передбачає ранжування декількох територій за рівнем інвестиційної привабливості туристичного комплексу з визначенням найпривабливішої для здійснення капіталовкладень, надає інвестору можливість в швидкі терміни та з низькими ресурсними затратами здійснити вибір.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтування теоретичних основ оцінки інвестиційної привабливості туристичних комплексів буде надалі покладене в основу практичного визначення рівня їхньої привабливості для потенційного інвестора. Також на основі результатів дослідження в перспективі можливе розроблення інвестиційної стратегії з урахуванням проблем та прихованих можливостей туристичних ринків.

1. Крейнина М. Н. *Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле* / М. Н. Крейнина – М.: АО “ДИК”, “МВ-Центр”, 1994. – 256 с. 2. Бланк И. А. *Инвестиционный менеджмент: учебный курс* / И. А. Бланк – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 536 с. 3. Туболец І. І. *Чинники формування інвестиційної привабливості регіону* / І. І. Туболец // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2008. – № 20. – С. 9–11. 4. Бражко О. В. *Особенности формирования оцінки інвестиційної привабливості економіки* / О. В. Бражко // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2008. – № 8. – С. 16–20. 5. Савчук В. П. *Анализ и разработка инвестиционных проектов: уч. пособ.* / В. П. Савчук., С. И. Прилипко, Э. Г. Величко – К.: Абсолют-В, Эльга, 1999. – 304 с. 6. Гурова К. Д. *Экономическая реформа (некоторые аспекты реализации)* / К. Д. Гурова – Харьков: Фолио, 2000. – 388 с. 7. Костенюк А. *Методы оценки инвестиционной среды* / Костенюк А. // *Бизнес-Информ*. – 1997. – № 20. – С. 39–42. 8. Семів С. Р. *Теоретико-методичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості регіонів і галузей економіки* / С. Р. Семів // *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. Ч. 2.* – Донецк, 2001. – С. 473–475. 9. Пилипак О. *Інвестиційна привабливість регіонів України: соціально-економічний аспект* / О. Пилипак // *Економіка України*. – 2004. – № 8. – С. 82–85. 10. Денисенко М. П. *Основи інвестиційної діяльності: навч. посіб.* / М. П. Денисенко. – К.: Алерта, 2003. – 338 с. 11. *Інвестиційний рейтинг регіонів України* // *Економічне есе*. – К.: Інститут реформ, 2002. – Вип 2. (13). – 134 с. 12. Бережна О. О. *Шляхи інвестування діяльності та залучення природно-ресурсного потенціалу рекреаційно-оздоровчих комплексів* / О. О. Бережна // *Економіка та держава*. – 2007. – № 7. – С. 34–36. 13. Полюга В. О. *Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою”* / В. О. Полюга – Ужгород, 2005. – 21 с. 14. Гамалій Д. П. *Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України* / Д. П. Гамалій // *Вісник Національного банку України*. – 1998. – № 12. – С. 51–54. 15. Василенко В. А. *Теорія і практика розробки управлінських рішень: навч. посіб.* / В. А. Василенко – К.: Цул, 2003 – 420 с.